

บทที่ 5

สรุปและวิจารณ์ผล

5.1 การใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรและการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่ชนรุ่นหลังของชุมชนหมู่บ้านนาขวาง อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

จากการสำรวจการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในชุมชนบ้านนาขวางพบว่า จะมีการเตรียมพืชสมุนไพรก่อนนำมาใช้ประโยชน์โดยกรรมวิธีต่างๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วในผลการศึกษา นอกจากนี้ยังมีการกล่าวคาถากำกับอีกด้วย โดยจะคาถาเหล่านี้จะมีความเฉพาะในแต่ละอาการ ซึ่งผู้ที่เป็นหมอยานนอกจากจะต้องเรียนรู้ถึงชนิดของสมุนไพรและการนำประโยชน์แล้ว ยังต้องเรียนรู้คาถาที่จะกล่าวกำกับการรักษาแต่ละอาการด้วย จากที่กล่าวมานี้จะเห็นว่าได้มีการนำเอาศาสตร์ด้านจิตวิทยามาร่วมในการบำบัดผู้ป่วยด้วย ทั้งนี้เนื่องมาจากผู้ที่มารับการรักษาอาการด้วยการแพทย์พื้นบ้านมักเป็นผู้ที่มีความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ และเชื่อว่าอาการของโรคเกิดมาจากสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ภูตผี ดังนั้นการกล่าวคาถากำกับจึงเป็นการสร้างศรัทธาให้แก่ผู้ที่มารับการรักษา ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะเด่นของการแพทย์พื้นบ้านที่มีลักษณะเป็นองค์รวม คือ เน้นความสัมพันธ์ระหว่างกายและจิตใจ กล่าวคือ ใช้สมุนไพรในการรักษาอาการทางร่างกาย ในขณะที่เดียวกันก็มีการกล่าวคาถากำกับเพื่อสร้างกำลังใจให้แก่ผู้ป่วย เมื่อผู้ป่วยมีสภาวะจิตใจที่ดี มีกำลังใจว่าตนจะหาย ย่อมส่งผลถึงร่างกายด้วย

ในด้านชนิดพืชสมุนไพรที่นำมาใช้ประโยชน์พบว่ามีความหลากหลายพอสมควร ดังจะเห็นได้จากจำนวนชนิดของพืชสมุนไพรที่มีการนำมาใช้ประโยชน์มีมากถึง 216 ชนิด (ยังไม่รวมจำนวนชนิดพืชที่มีบันทึกในตำรา แต่สำรวจไม่พบขณะทำการศึกษาและวิจัยอีก 44 ชนิด) เมื่อเปรียบเทียบกับหมู่บ้านชาวถิ่นอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงเช่น บ้านปาก้า ตำบลคงพญา (ไพศาล, 2544) และบ้านนาบง ตำบลภูฟ้า (ทัศนวิเศษ, 2543) พบว่าทั้งสองหมู่บ้านมีจำนวนชนิดของสมุนไพรที่ใช้น้อยกว่า โดยบ้านปาก้า มีการใช้พืชสมุนไพร 3 ชนิด ส่วนบ้านนาบงมีการใช้พืชสมุนไพร 47 ชนิด นอกจากนี้ยังพบว่าการใช้ประโยชน์ของหมู่บ้านนาขวางจะนำพืชสมุนไพรหลายชนิดมาผสมกันเพื่อปรุงเป็นยาสำหรับอาการต่างๆ ต่างจากอีกสองหมู่บ้านที่มักจะนำมาใช้ในรูปแบบสมุนไพรเดี่ยวจากลักษณะการใช้และจำนวนชนิดที่แตกต่างกันนี้ อาจมีสาเหตุเนื่องมาจากการถ่ายทอดความรู้เรื่องสมุนไพรก็เป็นได้ โดยจะเห็นว่าหมู่บ้านปาก้าและหมู่บ้านนาบงไม่ได้มีการบันทึกองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การถ่ายทอดทำโดยผ่านการบอกเล่า ซึ่งผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดก็จดจำไว้

และบอกเล่าสู่ชนรุ่นต่อไป ซึ่งอาจเป็นเหตุให้เกิดการตกหล่นสูญหายของความรู้ขณะถ่ายทอดก็
เป็นได้ เช่น ผู้ถ่ายทอดบอกกล่าวไม่หมด เนื่องจากมีอายุมากขึ้นจึงเริ่มลืมเลือนความรู้ต่างๆ ไป
บ้าง และเป็นเช่นนี้เรื่อยมา จนเมื่อมาถึงชนรุ่นปัจจุบันจึงเหลือชนิดพืชสมุนไพรที่ใช้ประโยชน์
เพียงเล็กน้อย และสมุนไพรที่เคยใช้ในรูปของตำรับก็กลายเป็นการใช้ในรูปสมุนไพรเดี่ยว ขณะที่
หมู่บ้านนาขวงถ่ายทอดโดยการบันทึกเป็นตำราไว้ อีกทั้งยังได้มีการคัดลอกตำราขึ้นใหม่เมื่อตำรา
เดิมเริ่มเก่าและมีบางส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม ทำให้องค์ความรู้ด้านสมุนไพรของหมู่บ้านนาขวงยัง
คงรูปแบบการใช้เหมือนเดิมไม่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้อาจเนื่องมาจากบ้านป่ากำหรือบ้านนา
บงนั้นยังคงลักษณะของชาวถิ่นดั้งเดิมอยู่มาก คือในการรักษาโรคของชาวถิ่นแท้ๆ นั้นจะรักษาด้วย
การเป่าคาถาเพียงอย่างเดียว การใช้พืชสมุนไพรในการรักษามีน้อยมาก

นอกจากนี้ยังได้นำข้อมูลการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรของชุมชนหมู่บ้านนาขวงที่
สำรวจได้เปรียบเทียบกับตำราสมุนไพรไทย (สมุนไพรไม้พื้นบ้าน เล่ม 1-5, สำนักงานข้อมูล
สมุนไพร คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2539-2543) พบว่าพืช 34 ชนิดมีการนำมาใช้
ประโยชน์เหมือนกัน 82 ชนิดนำมาใช้ประโยชน์ต่างกัน และอีก 99 ชนิดยังไม่พบข้อมูลว่ามีการ
นำมาใช้ประโยชน์ (ตาราง 2-4)

ตาราง 2 รายชื่อพืชสมุนไพรของหมู่บ้านนาขวางที่มีการใช้ประโยชน์เหมือนกับตำราสมุนไพรไทย

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณ
Acanthaceae	<i>Justicia ventricosa</i> Wall.ex Hook.	บัวรดน้ำ	จ่าไก่	ต้น ใช้ยารักษาอาการเป็นลมพิษ
	<i>Strobilanthes cusia</i> (Nees) Ktze.	ห้อมแดง	คราม	ต้น ใช้ยาแก้ไอ
Amaranthaceae	<i>Achyranthes aspera</i> L.	หญ้าโคยงหลวง	พันธุขาว	ทั้งต้น ใช้ยารักษาโรคหนองใน โรคผิวหนัง แก้ไข้สตรีไทย (อาการใช้วิธีที่มีอาการท้องร่วงและอาเจียนร่วม)
	<i>Gomphrena globosa</i> L.	ตะลอมขาว	บานไม่รู้โรย	ทั้งต้น คั้นน้ำคั้นรักษาโรคผิวหนัง
Anacardiaceae	<i>Spondias pinnata</i> (L.f.) Kurz	มะกอก	มะกอก	เปลือกต้น ใช้ยาแก้ไอ
Asclepiadaceae	<i>Dregea volubilis</i> Stapf	ผักแว่นหนู	กระทุงหมาบ้า	เถา ใช้ยาแก้ไอ รักษาโรคตับ
Bromeliaceae	<i>Ananas comosus</i> Merr.	มันตะนัด	สับปะรด	รากหรือเหง้า ใช้ยารักษาโรคหนองใน
Caesalpinaceae	<i>Caesalpinia sappan</i> L.	ฝาง	ฝาง	เนื้อไม้ ใช้ยาบำรุงโลหิตสตรี ฟอกเลือด รักษาอาการตกเลือด
	<i>Cassia alata</i> L.	หญ้าขี้เฒ่า	ชุมเห็ดเทศ	ใบ พูปพอกแผลรักษากลากเกลื้อน
	<i>Cassia siamea</i> Lamk.	ไม้ขี้เหล็ก	ขี้เหล็ก	เนื้อไม้ ใช้ยารักษาอาการจุกเสียด ยาขับเลือด
	<i>Cassia tora</i> L.	หญ้าหาลับมัน	ชุมเห็ดไทย	ต้น ใช้ยาแก้ไอ รักษาอาการท้องผูก
Caricaceae	<i>Delonix regia</i> (Boj ex Hook.f.) Raf.	ไม้สามพอ	หางนกยูงฝรั่ง	เนื้อไม้ ใช้ยาแก้ท้องร่วง
	<i>Carica papaya</i> L.	มะเดื่อ	มะละกอ	ราก ใช้ยารักษาโรคผิวหนัง
Cucurbitaceae	<i>Trichosanthes tricuspidata</i> Lour.	ผักกูด	กระดังงาเผือก	ราก ใช้ยาแก้ไข้เพื่ออาหาร
Cyperaceae	<i>Cyperus rotundus</i> L.	หญ้านิวหนู	หญ้าแห้วหมู	หัว ใช้ยาแก้ไอ ขับปัสสาวะ
	<i>Flacourtia indica</i> Merr.	มะกวน	ตะขบป่า	เนื้อไม้ ใช้ยาแก้ท้องร่วง
Gramineae	<i>Cynodon dactylon</i> Pers.	หญ้าแพนด	หญ้าแพรก	ทั้งต้น ใช้ยาแก้ไข้หวัด อาการชัก
	<i>Eleusine indica</i> (L.) Gaertn.	หญ้าปากคาว	หญ้าปากคาว	ทั้งต้น ใช้ยาแก้ไอ

ตาราง 2 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณ
Gramineae	<i>Imperata cylindrica</i> Beauv.	หญ้าคา	หญ้าคา	ราก ใช้ยาแก้ไข้ อาเจียน
	<i>Oryza sativa</i> L.	ข้าวเจ้า	ข้าว	เมล็ดข้าว ใช้ยาแก้ไข้ เบื่ออาหาร
	<i>Saccharum officinarum</i> L.	อ้อยดำ	อ้อยดำ	น้ำอ้อย ใช้ยาแก้ไข้ เบื่ออาหาร
Malvaceae	<i>Sida cordifolia</i> L.	หญ้าจั๊ด	หญ้าจั๊ดใบเปื้อม	ต้น ใช้ยาแก้ไข้ รักษาอาการท้องผูก
Marattiaceae	<i>Angiopteris evecta</i> Hoffm.	กิมมัลม	ว่านกับแสด	หัว ใช้ยารักษาแผลในปากและคอ
Menispermaceae	<i>Tiliacora triandra</i> Diels	ผักจอยนาง	เถาย่านาง	เถา ใช้ยาแก้ไข้
	<i>Tinospora baenzigieri</i> Forman	จุ่มจะลิง	ชิงช้ากาลิ	เถา ใช้ยาแก้ไข้ รักษาพิษไข้ทั้งปวง บำรุงธาตุ แก้ลมจุเกลียด ท้องผูก รักษาโรคติดต่อจากการมีเพศสัมพันธ์ (ซิฟิลิส)
Mimosaceae	<i>Albizia myrtillophylla</i> Benth.	สะเอม	ชะเอมไทย	ต้น ใช้ยารักษาอาการคออักเสบ
Oleaceae	<i>Jasminum sambac</i> Ait.	มะลิซ้อน	มะลิลา	ต้น ใช้ยารักษาอาการผื่นคัน
				ราก ใช้ยารักษาอาการปวดหัว
Papilionaceae	<i>Psophocarpus tetragonolobus</i> DC.	ถั่วพู	ถั่วพู	หัวและฝัก ใช้ยาแก้ไข้
Plantaginaceae	<i>Plantago major</i> L.	หญ้าเอ็นชีด	หมอน้อย	ทั้งต้น เป็นยาพอกรักษาอาการเส้นเอ็นพิการ
	<i>Aegle marmelos</i> (L.) Corr.	ไม้ปิ่น	มะตูม	ราก ใช้ยารักษาพิษ
Umbelliferae	<i>Centella asiatica</i> Urban	ผักหนอก	บัวบก	ทั้งต้น ใช้ยาแก้ไข้
Verbenaceae	<i>Tectona grandis</i> L.	ไม้สัก	สัก	ต้น ใช้ยารักษาอาการจุเกลียด
Zingiberaceae	<i>Curcuma zedoaria</i> Rosc.	ข้าวมินจัน	ขมิ้นอ้อย	เหง้า ใช้ยารักษาตุ่มพุพอง เป็นสมุญเกลียด ปวดท้อง
	<i>Zingiber cassumunar</i> Roxb.	บุเลย	โพล	ต้น ใช้ยาแก้ไข้ปวดแก้ไข้
	<i>Zingiber officinale</i> Rosc.	ขิง	ขิง	เหง้า ใช้ยารักษาอาการเลือดคั่ง เหง้า ใช้ยาแก้ไข้

ตาราง 3 รายชื่อพืชสมุนไพรของหมู่บ้านนาขวางที่มีการใช้แตกต่างจากตำราสมุนไพรไทย

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณของหมู่บ้านนาขวาง	สรรพคุณของตำราสมุนไพรไทย
Acanthaceae	<i>Adhatoda vasica</i> (L.) Nees	บัวขาว	เสนียด	ต้น ใช้ยารักษาอาการเหน็บชา ปวดข้อปวดกระดูก ปวดท้อง เป็นลมผัดเคียน	รวมและใบ ขับเสมหะ แก้ไอ
Agavaceae	<i>Cordyline fruticosa</i> Goppert	หมากน้ำ	หมากผู้หมากเมีย	ราก ใช้ยารักษาโรคผิวหนัง ต้น ใช้ยารักษาอาการเป็นลมผัดเคียน	ราก แก้ไข้ แก้ท้องเสีย แก้บิด ใบ แก้ไข้ตัวร้อน ขับปัสสาวะ ผล แก้น้ำกัดเท้า
Alliaceae	<i>Allium ascalonicum</i> L.	หอมบัวแดง	หอมแดง	หัว ใช้ยารักษาอาการคออักเสบ	หัว ขับลมในลำไส้ แก้หืดคัดจมูก แก้ไข้ แก้พิษปวดแสบปวดร้อนจากไฟลวก น้ำร้อนลวก แก้พิษสัตว์กัดต่อย
	<i>Allium sativum</i> L.	หอมเทียม	กระเทียม	หัว ใช้ยารักษาอาการชัก	หัว บำรุงธาตุ ขับลมในลำไส้ แก้หืดคัดจมูก รักษา กลากเกลื้อน ลำต้น แก้ฟกบวม ใบ แก้ไข้หวัด ทั้งห้า แก้โรคผิวหนัง แก้ไอ ขับพยาธิ บำรุงธาตุ
Amaranthaceae	<i>Celosia argentea</i> L.	ดอกได้นำ	หงอนไก่ไทย	ทั้งต้น ใช้ยารักษาโรคผิวหนัง ต้น ดื่มน้ำต้มรักษาอาการปวดท้อง ปวดแหว โรคนิว	ราก แก้ไข้ บำรุงธาตุ บำรุงโลหิต ดอก ลำต้นและใบ แก้ริดสีดวงทวารมีเลือดออก แก้บิดถ่ายเป็นมูกเลือด อาเจียนเป็นเลือด เมลิ็ด แก้ท้องจระเป็นเลือด เลือดกำเดาออก
Apocynaceae	<i>Plumeria acutifolia</i> Poir.	ไม้เส้นปลา	ต้นทม	เนื้อไม้ ใช้ยาขับเลือดหลังคลอดบุตร	ทุกส่วน ใช้เป็นยาถ่าย
	<i>Rauvolfia cambodiana</i> Pierre ex Pitard	หญ้าย่อมตีนหมา	ระย่อมหลวง	ต้น ใช้ยารักษาฝีในท้อง	ราก แก้ปวดประสาท แก้พิษฝ้ายใน ขับปัสสาวะ แก้โรคกล้ามเนื้อ ใต้พิการ แก้ไข้ บำรุงประสาท แก้พิษ แก้เริ่มต่างๆ

ตาราง 3 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณของหมู่บ้านชาว	สรรพคุณของตำราสมุนไพรไทย
Apocynaceae	<i>Tabernaemontana divaricata</i> (L.) R.Br. ex Roem & Schult.	ปูดขาว	พุดสา	ต้น ใช้ยาแก้ไข้	ราก เป็นยาถ่าย แก้ท้องเสีย แก้ปวด ขับประจำเดือน เนื้อไม้ ไล่พยาธิ ใช้ ต้นและราก ขับพยาธิ ใบ แก้ไอ
Araceae	<i>Acorus calamus</i> L.	หางดาว	वानน้ำ	หัว ใช้ยาแก้ไข้ในเด็ก โรคลมและปาก นกกระจอก ต้น ใช้ยารักษาโรคเบาหวาน อูจจาระเป็นสี ดำหรือมีเลือดปน แก้ไข้ เจ็บคอ แก้ชัก ใบ ใช้ยาบรรเทาอาการเหงื่อออกมาก	หัว ขมิ้นชันบำรุงธาตุ แก้ปวดข้อ ปวดกล้ามเนื้อ ใบ พอกแก้ปวดกล้ามเนื้อและปวดข้อ แก้ปวดศีรษะ แก้หวัดคัดจมูก
Asclepiadaceae	<i>Telosma minor</i> Craib	ตะลิด	ขจร	ราก ใช้ยาแก้ปวดท้องเนื่องจากบุตรไม่คลอด เครือ ใช้ยารักษาผื่นคัน	ราก ขับพิษทั้งปวง ดอก บำรุงโลหิต
Bambusaceae	<i>Dendrocalamus strictus</i> Nees	ไผ่ชาง	ชาง	ต้น ใช้ยารักษาอาการเป็นลมจุกเสียด	ไม่ปรากฏสรรพคุณในการใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว
Barringtoniaceae	<i>Careya sphaerica</i> Roxb.	ไม้ไผ่	กระโดน	เนื้อไม้ ใช้ยาแก้ท้องร่วง อากาการเป็นลมผื่นคัน	เปลือกต้น เป็นยาสมุนไพร แก้คลื่นเมื่อย ใบ นึ่งให้สุกใช้ปิดแผล ดอก บำรุงหลังคลอดบุตร ผล ช่วยย่อยอาหาร เมล็ดเป็นพิษ
Bignoniaceae	<i>Millingtonia hortensis</i> L.f.	กาสะลอง	เปิบ	ต้น ใช้ยาขับรก อากาการตกเลือดขณะคลอด บุตร	ราก รักษาวิณโรค บำรุงปอด แก้ไอ ดอก ชื่นน้ำดี บำรุงเลือด บำรุงกำลัง แก้ลม
	<i>Oroxylum indicum</i> Vent.	ดินไม้	เพกา	เปลือก ใช้ยาแก้ปวดหัว	ราก แก้ไข้ แก้ท้องร่วง แก้ปวดท้อง บำรุงธาตุไฟ ขับเหงื่อ ผ่าคสมาน เมล็ด เป็นยาระบาย เปลือกต้น สมนานแผล แก้ไฟ ไข้ช้อกเสียบปล้น ผัก บำรุงธาตุ ช่วยเจริญอาหาร แก้ท้องเสีย

ตาราง 3 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณของหมู่บ้านนางวาง	สรรพคุณของตำราสมุนไพรไทย
Caesalpiniaceae	<i>Cassia fistula</i> L.	คันทรง	ราชพฤกษ์	เนื้อไม้ ใช้ยาแก้พิษไข้ อาการร่วงซึมในเด็ก โรคเริ่มและปากนกกระชอก ราก ใช้ยารักษาโรคติดต่อจากการมีเพศสัมพันธ์ชนิดที่เกิดตุ่มหัวร่างกาย ต้น ใช้ยารักษาอาการผื่นคัน โรคติดต่อจากการมีเพศสัมพันธ์ จุกเสียดแน่นหน้าอก ต้น ใช้ยารักษาโรคเริ่มและปากนกกระชอก อาการจุกเสียด โรคตับ ปวดหลังปวดอว เนื้อไม้ ใช้ยาแก้ท้องผูก	ราก เป็นยาระบาย รักษาอาการท้องเสีย เปลือกต้น แก้ท้องร่วง สมานแผล แก้ไข้ แก้ผื่นคันในร่างกาย เนื้อไม้ฝัก เป็นยาระบาย
	<i>Tamarindus indica</i> L.	ไม่ขาม ขามไก่	มะขาม		รากและเนื้อไม้ กลุ่มสมณะ กลุ่มโลหิต เปลือกฝัก เปลือกต้นและราก สมานแผล แก้ไข้ แก้ท้องร่วง ใบและฝัก ขับเสมหะ เป็นยาระบาย ขับลม ใบ แก้ผื่นคัน แก้ไข้ แก้หวัด ฝัก เป็นขับเลือดหลังคลอดบุตร บำรุงโลหิต เมล็ด ขับพยาธิ รักษาบาดแผล แก้ท้องร่วง เปลือกเมล็ด รักษาแผลสด แผลไฟไหม้ แก้ท้องร่วง รักษาแผลในปาก
Capparidaceae	<i>Cratogeomys</i> DC.	กุ่ม	กุ่มน้ำ	เปลือกต้น ใช้ยารักษาโรคเริ่มและปากนกกระชอก	ราก บำรุงธาตุ เปลือกต้น ขับลม ขับเหงื่อ บำรุงธาตุ เนื้อไม้ ใบและผล ขับเหงื่อ ถอนพิษไข้
Combretaceae	<i>Quisqualis indica</i> L.	หญ้าจามั่ง	เลื่อมมือนาง	ราก ใช้ยาขับเลือดหลังคลอดบุตร เถา ใช้ยาแก้พิษไข้เนื่องจากเสียดขณะคลอดบุตร โรคนิว	ทุกส่วน ใช้เป็นยาขับพยาธิ

ตาราง 3 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณของหมู่บ้านนางวาง	สรรพคุณของตำราสมุนไพรไทย
Compositae	<i>Blumea balsamifera</i> (L.) DC.	หนาด	หนาดใหญ่	ใบ ลนไฟเพนจาบรรเทาอาการปวด ต้น ใช้ยารักษาแผลคัน อากาศร้อนให้เงง ในเด็ก จุกเสียดแน่นหน้าอก	รากและใบ บำรุงโลหิต แก้ลม แผลฟกช้ำ แก้ปวด ข้อปวดกระดูก ทั้งต้น ขับปัสสาวะ
	<i>Eclipta prostrata</i> L.	ส้มแก่ขยงเงิน	กะเม็ง	ทั้งต้น ใช้ยาแก้ไข้ ขับปัสสาวะ เป็นลมเมื่อเห็น โรค เบาหวาน แก้ชัก ปวดท้อง นอนไม่หลับเนื่อง จากพิษไข้ เบื่ออาหาร เหงื่อออกมาก ยอด ใช้ยารักษาอาการชัก	ราก ขับลมในลำไส้และกระเพาะอาหาร ต้น ขับปัสสาวะ
	<i>Elephantopus scaber</i> L.	โคไม่สู้ลิ้ม	โคไม่สู้ลิ้ม	ทั้งต้น ใช้ยารักษาโรคผิวหนัง	ทั้งต้น ขับปัสสาวะ แก้ไข้ตัวร้อน ราก ขับระดู ขับลม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ
	<i>Vernonia cinerea</i> (L.) Less.	หญ้าเหี่ยว	หญ้าละจอง	ต้น ตัดเป็นท่อนต้มน้ำดื่มแก้ร้อนใน	ใบ พอกแผลแก้อักเสบ ลดบวม แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ บิด แก้ท้องเรื้อรัง กลากเลื่อน ทั้งต้นแก้ปวด แก้ไข้
					เมล็ด ขับพยาธิ บำรุงธาตุ แก้ปวดท้อง ท้องอืด แก้ไอ โรคผิวหนังเรื้อรัง ผิวหนังต่างขาว ปัสสาวะขัด ทั้งต้น รักษาหัดอักเสบ แก้ท้องเสีย รักษาแผลบวม อักเสบ มีหนอง
Crassulaceae	<i>Kalanchoe pinnata</i> Pers.	ทาบถาบ	คว่ำตาขยงเงิน	ทั้งต้น ใช้ยารักษาอาการเป็นลมผิวดำ	ใบ พอกฝี แก้ปวด แก้อักเสบ ฟกบวม ถอนพิษ แก้เลือดจืดชืดออก แก้กล้ามเนื้ออักเสบ
Cucurbitaceae	<i>Citrullus lanatus</i> Mats.	น้ำเต้า	แตงโม	เมล็ด ใช้ยารักษาอาการชัก	ราก แก้ร้อนในกระหายน้ำ ผล ขับปัสสาวะ เมล็ด ขับพยาธิ แก้เลือด พยาธิเส้นด้าย

ตาราง 3 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณของหมู่บ้านนางวาง	สรรพคุณของตำราสมุนไพรไทย
Cucurbitaceae	<i>Coccinia grandis</i> Voigt	ผักแคบ	ตำลึง	ทั้งเครือ ใช้ยารักษาโรคหัด	ทุกส่วน แก้ไข้ คับพิษร้อน แก้พิษต่างๆ ใบ รักษาฝีต้นที่เกิดจากพิษของหมาขี้เี่ยว
	<i>Cucurbita moschata</i> Decne.	มักแก้ว	ฟักทอง	มือเกาะ (tendrill) ใช้ยารักษาอาการชัก	ราก คับพิษสัตว์กัดต่อย ถอนพิษร้อนต่างๆ เมล็ด ขับพยาธิ ขับปัสสาวะ เนื้อในผล เป็นยาพอกแก้แผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก ขับพยาธิ
	<i>Lagenaria siceraria</i> Standl.	น้ำเต้า	น้ำเต้า	ราก ใช้ยาแก้ไข้ในเด็ก เหงื่อออกมา โรคหัด ชัก ปากแห้งคอแห้ง ใบ ใช้ยาบรรเทาอาการเหงื่อออกมาก	ใบ รักษาโรคเรื้อรัง งูสวัด ไฟลามทุ่ง เรื้อนทาง ขยี้มันคั้นมา แก้ไข้ตัวร้อน ผล ขับน้ำนม
	<i>Momordica charantia</i> L.	มักสืบ	มะระจีน	มือเกาะ (tendrill) ใช้ยารักษาอาการชัก ราก ใช้ยารักษาโรคหนองใน	ราก แก้พิษ คับร้อน ถูมหาตุ บำรุงธาตุ เถาและผล บำรุงน้ำดี เป็นยาระบายอ่อนๆ ใบ แก้ไข้ คับพิษร้อน บิรมผลถูกขี้ระดู ช่วยระบาย ผล แก้พิษฝี แก้พิษบวม แก้ท้องเสีย ขับพยาธิ
	<i>Momordica cochinchinensis</i>	ฟักข้าว	ฟักข้าว	ทั้งเครือ ใช้ยารักษาโรคหัด	เมล็ด บำรุงธาตุ บำรุงกำลัง
Dilleniaceae	<i>Dillenia indica</i> L.	ลิ้น	มะตาด	กิ่งขนาดใหญ่ ใช้ยาแก้จุดเลือด	รากและใบ ถอนพิษทั้งปวง
Dioscoreaceae	<i>Dioscorea bulbiflora</i> L.	มักเป่า	ว่านพระลิม	bulb ใช้ยาบรรเทาอาการปวดเมื่อยบริเวณอก และข้างลำตัว	ไม่ปรากฏสรรพคุณในการใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว ไม่ปรากฏสรรพคุณในการใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว
Dipterocarpaceae	<i>Shorea Siamensis</i> Miq.	ต้นเปา	รัง	เปลือกต้น คั้นน้ำอาบรักษาอาการเป็นผดผื่น คันเนื่องจากแพ้ยางต้นรัก	ใบ รักษาแผลพุพองในเด็ก เปลือกต้น แก้โรคทางเดินอาหาร แก่น เป็นยาอายุวัฒนะ

ตาราง 3 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณของหมู่บ้านนางวาง	สรรพคุณของตำราสมุนไพรไทย
Ebenaceae	<i>Diospyros ehitoides</i> Wall.	ไม้ดิบเต่า	ดิบเต่าต้น	เนื้อไม้ ใช้ยารักษาอาการคออักเสบ	ราก แก้พิษทั้งปวง แก้ไข้ในท้อง แก้วัณโรค
Euphorbiaceae	<i>Croton oblongifolius</i> Roxb.	เปรี๊ยะหลวง	เปรี๊ยะใหญ่	เนื้อไม้ ใช้ยารักษาอาการเหน็บชา โรคนี้วัดต้น ใช้ยาขับเลือดหลังคลอดบุตร จุกเสียด อาการผิวดำแดง แขนงน้ำนอก	ราก แก้แก้เหือดเสีย แก้โรคลมพิษหนึ่งเปลือกต้น แก้ไข้ แก้โรคลมพิษหนึ่ง แก้ท้องผูกเนื้อไม้ บำรุงธาตุ แก้ไข้ ขับเสมหะ
	<i>Homonoia riparia</i> Lour.	ไคร้ น้ำ ไคร้	ไคร้ น้ำ	ต้น ใช้ยารักษาอาการท้องผูก ราก ใช้ยารักษาในท้อง โรคนี้วัดรากผอย ใช้ยาแก้ไข้ อาการหญิงที่แท้งบุตร ยอด ใช้ยาแก้ท้องร่วง ประโยชน์อื่นๆ ใบทุบผสมน้ำให้เกิดฟอง ใช้รักษาและล้างมือ	ไม่ปรากฏสรรพคุณในการใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว
	<i>Jatropha multifida</i> L.	พิจจอร์ต้น	พญาเนตกแทน	ใบ ใช้รักษาแผลสด	ราก แก้โรคลมพิษกับได้ใช้ ช่วยย่อยอาหารเปลือกต้น แก้ไอเจ็บ คุมธาตุ อุจจาระเป็นเลือด แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย
	<i>Phyllanthus emblica</i> L.	มะขามป้อม	มะขามป้อม	ต้น ใช้ยารักษาอาการปวดหลังปวดเอว	ใบ แก้โรคลมพิษหนึ่ง เป็นยาถ่ายอย่างแรง เมล็ด เป็นยาระบาย
					เปลือกต้น รักษาแผลสด ฟกช้ำ แก้บิด ท้องร่วง ใบ แก้ผิวหนังเป็นผื่นคัน มีน้ำเหลือง ปมที่คัน แก้ไอ
					ผล แก้ไอ ขับเสมหะ แก้ไข้ ขับปัสสาวะ แก้โรคลมพิษ
	<i>Phyllanthus urinaria</i> L.	พญาเจียนอง	พญาได้ใบ	ทั้งต้น ใช้ยารักษาอาการเป็นลม	ทั้งต้น แก้พิษไข้ทุกชนิด ขับปัสสาวะ

ตาราง 3 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณของหมู่บ้านชาว	สรรพคุณของตำราสมุนไพรไทย
Euphorbiaceae	<i>Ricinus communis</i> L.	หูกแดง	ละหุ่ง	ราก ใช้ยาแก้ท้องร่วงแบบมีไข้และอาเจียนร่วม	ราก แก้พิษร้อน ดอนพิษไข้ เมล็ด รักษาฝี น้ำมันจากเมล็ด เป็นยาระบาย
	<i>Sauropus androgynus</i> Merr.	ผักหวาน	ผักหวานบ้าน	ต้น ใช้ยาแก้ผดผื่น ตกเลือดขณะคลอดบุตร ราก ใช้ยาแก้ปวดหัว ปวดข้อปวดกระดูก	ราก แก้ไข้ ดอนพิษไข้กลับ ดอนพิษสำแดง รักษาฝี ใบ เป็นยาพอกแผลฝี ขับเหงื่อ แก้กำเดา ดอก ขับโลหิต
	<i>Securinega virosa</i> Baill.	ก้างปลาเค็ด	ก้างปลาขาว	ต้น ใช้ยารักษาอาการพิษ แก้ไข้ในเด็ก	ราก แก้ร้อนในกระหายน้ำ แก้ไข้ ขับพิษไข้หัวทุกชนิด แก้ช้ำงาเปลือก ใบ ดอนพิษฝี
	<i>Chrysopogon aciculatus</i> (Retz.) Trin	หญ้าเมือก่อน	หญ้าเจ้าชู้	ทั้งต้น ใช้ยาแก้ริดสีดวงทวารหนัก แผลพุพอง	ไม่ปรากฏสรรพคุณในการใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว
Gramineae	<i>Cymbopogon citratus</i> Stapf	ตะไคร้	ตะไคร้	หัว ใช้ยารักษาอาการเป็นผดผื่นคันในเด็ก	ราก ขับลม ขับปัสสาวะ หัว บำรุงไฟธาตุ ใบ ทำให้ประจำเดือนมาตามปกติ ทั้งต้นและน้ำมัน ขับลม แก้ท้องอืด แก้ปวดเมื่อย น้ำมัน ขับเหงื่อ
	<i>Leersia hexandra</i> Sw.	หญ้าไซ	หญ้าไซ	ทั้งต้น ใช้ยารักษาอาการมือเท้าเย็น จุกเสียด นอนไม่หลับเนื่องจากพิษไข้ โรคตับ	ทั้งต้นและใบ พอกโลหิตประจำเดือน แก้ประจำเดือนเป็นลิ่ม เป็นก้อนแข็ง เน่าเหม็น ทำให้เจ็บปวดตามท้องน้อย บำรุงโลหิต แก้เมื่อดมคัน ต้น แก้กัว โรคหนองใน แก้เกษัย ขับระดูขาว ใบ แก้ไข้
	<i>Coleus amboinicus</i> Lour.	หอมด่วน	เนียมหูเสือ	ทั้งต้น ทบพอกศีรษะบรรเทาอาการเป็นหวัด	ไม่ปรากฏสรรพคุณในการใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว
Labiatae					
Liliaceae	<i>Dianella ensifolia</i> (L.) DC.	หญ้าหอละไท	หญ้าหนูตื่น	ทั้งต้น ใช้ยารักษาอาการตกเลือดขณะคลอดบุตร ยาขับเลือดหลังคลอดบุตร	ไม่ปรากฏสรรพคุณในการใช้เป็นสมุนไพรเดี่ยว

ตาราง 3 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณของหมู่บ้านชาว	สรรพคุณของตำราสมุนไพรไทย
Malvaceae	<i>Gossypium hirsutum</i> L.	ฝ้ายเสือ	ฝ้าย	ราก ใช้ยาแก้พิษเลือด แก้ไข้เรื้อรัง เลือดคั่ง โรคผิวหนัง โรคติดต่อจากการมีเพศสัมพันธ์	ราก ขับลมแก้ท้องอืดท้องเฟ้อ แก้ปวดท้อง ท้องเสีย ขับน้ำเหลือง แก้พิษเรื้อรัง แก้โรคผิวหนัง ขับลมแก้ท้องอืด
Meliaceae	<i>Hibiscus rosa-sinensis</i> L.	ดอกใหม่	ชบา	ราก ใช้ยารักษาโรคผิวหนัง อากาโรส เลือดคั่งและจุดเลือดหลังคลอดบุตร	ราก แก้ไข้ เป็นยาระบาย ขับระดูเสีย
	<i>Azadirachta indica</i> A.Juss. var. <i>siamensis</i> Veleton	ไม้เงินคง	สะเดา	เนื้อไม้ ใช้ยารักษาโรคเลือดและหลอดเลือด	ใบ ทาผิวทำให้ผิวหยาบ เป็นยาระบาย
	<i>Thiospora crispa</i> (L.) Miers ex Hook.f. et Thoms.	บัวสะเป็ก	บอระเพ็ด	ทั้งเครือ ใช้ยารักษาโรคติดต่อจากการมีเพศสัมพันธ์	ราก แก้ไข้ แก้พิษเรื้อรัง แก้โรคผิวหนัง ขับน้ำเหลือง แก้พิษเรื้อรัง
Mimosaceae	<i>Albizia procera</i> (Roxb.) Benth.	ไม้ดอน	ดอน	เปลือกต้น ใช้ยารักษาโรคเป็นลมชัก โรคเรื้อรัง	ราก แก้ไข้ แก้พิษเรื้อรัง แก้โรคผิวหนัง ขับน้ำเหลือง แก้พิษเรื้อรัง
Moraceae	<i>Mimosa pudica</i> L. var. <i>hispida</i> Bren.	หญ้าปิ่นขอบ	ไมยราบ	เนื้อไม้ ใช้ยาแก้พิษเรื้อรัง เป็นลมชัก	ราก แก้ไข้ แก้พิษเรื้อรัง แก้โรคผิวหนัง ขับน้ำเหลือง แก้พิษเรื้อรัง
	<i>Artocarpus heterophyllus</i> Lamk.	ไม้หนุม	ขนุน	เนื้อไม้ ใช้ยาแก้พิษเรื้อรัง จุกเสียดแน่นหน้าอก	ราก แก้ไข้ แก้พิษเรื้อรัง แก้โรคผิวหนัง ขับน้ำเหลือง แก้พิษเรื้อรัง
	<i>Broussonetia papyrifera</i> Vent.	ไม้สา	ปอกระสา	ต้น ใช้ยารักษาโรคเป็นลมชัก โรคเรื้อรัง	ราก แก้ไข้ แก้พิษเรื้อรัง แก้โรคผิวหนัง ขับน้ำเหลือง แก้พิษเรื้อรัง

ตาราง 3 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณของหมู่บ้านนาขวาง	สรรพคุณของตำราสมุนไพรไทย
Moraceae	<i>Ficus hispida</i> L.	เดือปล่อง	มะเดื่อปล่อง	ราก ใช้ยารักษาอาการชัก เป็นลมจุกเสียด ยอด ใช้ยารักษาอาการชัก ต้น ใช้ยารักษาอาการปวดท้องเนื่องจากบุตร ไม่คลอด เป็นลมจุกเสียด แก้ไข้แบบเป็นสลับ วัน นอนไม่หลับเนื่องจากพิษไข้	รากและเปลือกต้น แก้พิษในกระดูก แก้มีดีผี
	<i>Ficus racemosa</i> L.	เดือเกลียง	มะเดื่อชุมพร	ยอด ใช้ยารักษาอาการชัก ต้น ใช้ยาแก้ร้อนท้อง อาเจียน จุกเสียด แน่นหน้าอก อาการชัก เป็น ไข้ นอน ไม่หลับ	ราก แก้ไข้ แก้พิษทุกชนิด ต้นและเปลือก แก้ท้องร่วง สมานบาดแผล
	<i>Ficus religiosa</i> L.	ไม้มะลิ	โพศรีมหาโพ	ต้น ใช้ยารักษาโรคริดสีดวงทวารหนัก	ลำต้นอ่อนและใบ เป็นยาระบาย รักษาโรคริดสีดวง เปลือกต้น สมานบาดแผล แก้โรคริดสีดวง ผล เป็นยาระบายอ่อนๆ
Musaceae	<i>Musa sapientum</i> L.	กล้วยไข่	กล้วยไข่	ราก ใช้ยารักษาโรคริดสี	ใบ แก้ริดสีดวงจมูก ขับพิษทั้งปวง ผล เป็นอาหารบำรุงร่างกาย
Myrsinaceae	<i>Ardisia elliptica</i> Thunb.	จำหลวง	รามใหญ่	ต้น ใช้ยารักษาอาการท้องร่วง	ต้น แก้โรคเรื้อน แก้โรคริดสีดวงทั้งเป็นหนอง ดอก แก้พยาธิ ผลและเปลือกต้น แก้ไข้ ท้องเสีย
Myrtaceae	<i>Psidium guajava</i> L.	แก้ว	ฝรั่ง	ใบ ใช้ยาแก้ท้องร่วง	ทุกส่วน แก้ท้องร่วง แก้บิด เปลือกต้น สมานแผล แก้เหงือกบวม ใบ ขับกลืนปาก สมานแผล ผล แก้ลมพิษได้ทันที

ตาราง 3 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณของหมู่บ้านนาขวาง	สรรพคุณของตำราสมุนไพรไทย
Oxalidaceae	<i>Averrhoa carambola</i> L.	มะเฟือง	มะเฟือง	ใบ ใช้ยาแก้ท้องร่วง	ราก ถอนพิษไข้ เปลือกต้น แก้ท้องร่วง แก้บิด ผล เป็นยาระบายอ่อนๆ ขับปัสสาวะ ละลายก้อน นิ่ว ฟอกโลหิต ขับเสมหะ
Palmae	<i>Areca catechu</i> L.	หมากแต่	หมาก	กานที่ร่วงบนพื้นดิน ใช้ยารักษาผดผื่นคัน กาม ใช้ยารักษาโรคหนองใน	รากและผล แก้ท้องเสีย แก้บิด อมแก้ปากเปื่อย เสมาน้ำได้ ผล ทาแผลน้ำกัดเท้าตามง่ามมือเท้า ถ่ายพยาธิ ในสุนัขและแกะ เมล็ด ถ่ายพยาธิในสัตว์ แก้บิด รักษาแผลเน่าเปื่อย แก้ท้องเสีย
	<i>Cocos nucifera</i> L.	พร้าว	มะพร้าว	กานที่ร่วงบนพื้นดิน ใช้ยารักษาผดผื่นคัน	ราก แก้พิษไข้ ขับปัสสาวะ แก้ท้องเสีย กะลา ช่วยสมานแผล ป้องกันการเป็นแผลเป็น น้ำจากผล บำรุงกำลัง บำรุงเด็กในครรภ์ ไล่ น้ำจุกหัวใจ ถอนพิษยาเมาทั้งปวง น้ำมันทา แก่น้ำร้อนลวก ขับพิษแสปร้อน รักษา โรคผิวหนัง บาดแผลเรื้อรัง ผิวแห้งแตกเป็นขุย
	<i>Corypha umbraculifera</i> L.	ลาน	ลาน	ใบ ใช้ยารักษาโรคเรื้อรังทวารหนัก	ราก ขับเหงื่อ แก้ไข้หวัด แก้พิษต่างๆ แก้ร้อนใน ใบ แก้พิษอักเสบ แก้ฟกบวม กาม แก้พิษร้อนในกระหายน้ำ แก้พิษตานซาง

ตาราง 3 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณของหมู่บ้านชาว	สรรพคุณของตำราสมุนไพรไทย
Papilionaceae	<i>Butea superba</i> Roxb.	กาวเคื่อ	ทองเครือ	เถา ใช้ยารักษาแผลพุพอง	รากและใบ ทำให้นอนหลับและเสพติด เถา แก้ลมอัมพาต แก้โลหิต เปลือกต้น แก้ไข้ ขับเสมหะ ผล แก้จุกเสียด แก้ท้องอืด เจริญไฟธาตุ ทั้งห้า แก้ไข้ แก้ร้อนในกระหายน้ำ
	<i>Cajanus cajan</i> (L.) Mills.	มักแะะ	ถั่วแระ	ฝัก ที่ร่วงหล่นบนพื้นบ้านเขาแก้ไข้เรื้อรัง	ราก ขับสาวะ
	<i>Desmodium triflorum</i> DC.	ด้านชาย	หญ้าเกิ้ลลือหย	ทั้งต้น ใช้ยาแก้การชักแบบมีไข้และไม่ไข้ คออักเสบ	ต้นและเมล็ด บำรุงเส้นเอ็น บำรุงไขข้อ บำรุงกำลัง ทั้งต้น แก้ท้องเสีย ขับเสมหะ แก้ไข้ แก้ไอ
	<i>Dolichos lablab</i> L.	มักแปบ	ถั่วแปบ	ฝักที่ร่วงหล่นบนพื้น เขาแก้ไข้เรื้อรัง	ฝัก บำรุงกำลัง แก้ร้อนเพลีย เมล็ด บำรุงสายตา แก้เสมหะ แก้ไข้ บำรุงกำลัง
	<i>Sesamum indicum</i> L.	งา	งา	น้ำมันงา ใช้ยารักษาแผลพุพอง	เมล็ด บำรุงกำลัง ให้ความอบอุ่นในร่างกาย บำรุงไขข้อ บำรุงเส้นเอ็น น้ำมันงา ญวนวด บำรุงผิว
Piperaceae	<i>Piper chaba</i> Hunt	คี่ปี	คี่ปี	ผล ใช้ยารักษาอาการเป็นลมชักหลังคลอด บุตร อาการชัก โรคลดต้อจากการมีเพศ สัมพันธ์	ราก บำรุงธาตุ แก้ลม เถา แก้ปวดฟัน ท้องร่วง ใบ แก้ปวดเมื่อย แก้เส้นเอ็น ผล ทาแก้ปวดอักเสบของกล้ามเนื้อ
	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.	คี่ปีลิง	ข้าวฟ่าง	ทั้งต้น ใช้ยารักษาลมชัก เป็นลมผัดเคือง	ทั้งต้น ขับเสมหะ ขับปัสสาวะ บำรุงธาตุ
Plumbaginaceae	<i>Plumbago indica</i> L.	ปัดปีวแดง	เจตมูลเพลิงแดง	ราก ผ่นหาท้องหญิงมีครรภ์ขณะคลอดถูกบึ้ง ก้นการตกเลือด ต้น ใช้ยารักษาอาการเลือดคั่งและตกเลือด หลังคลอด เหน็บชา แก้ไข้ เป็นลมผัดเคือง	ราก บำรุงธาตุ บำรุงไฟธาตุ บำรุงโลหิต ขับเหงื่อ ทั้งห้า บำรุงไฟธาตุ ช่วยย่อยอาหาร ขับเสมหะ บำรุงธาตุ แก้ปวดท้อง

ตาราง 3 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณของหมู่บ้านชาว	สรรพคุณของตำราสมุนไพรไทย
Plumbaginaceae	<i>Plumbago zeylanica</i> L.	ปัดขาว	เจตมูลเพลิงขาว	ต้น ใช้ยาขับเลือดหลังคลอดบุตร เหน็บชา เป็นลมผัดเคือง โรคผิวหนัง อาการตกเลือดขณะคลอดบุตร	ราก บำรุงธาตุ บำรุงไฟธาตุ บำรุงโลหิต ขับเหงื่อ ขับน้ำ บำรุงไฟธาตุ ช่วยย่อยอาหาร ขับผายลม บำรุงธาตุ แก้ปวดท้อง
Rhamnaceae	<i>Zizyphus oenoplia</i> Mill.	ต้นขอ	เลียบหยีขาว	ต้น ใช้ยารักษาอาการจุกเสียดแน่นหน้าอก เนื่องจากลมพิษ	หนาม แก้ไข้ประจําโรค
Rubiaceae	<i>Morinda citrifolia</i> L.	ต้นเสื่อ	ขอบ้าน	ใบ ใช้ยารักษาแผลพุพอง	รากและเมล็ด เป็นยาระบาย ใบ บำรุงธาตุ แก้ไอ
Rutaceae	<i>Citrus aurantifolia</i> Swing.	มะนาว	มะนาว	น้ำมะนาว ใช้ยารักษาอาการตกเลือดและ รกค้างหลังคลอดบุตร	ผล แก้ไอเย็น ขับลมในกระเพาะอาหาร ในลำไส้ ราก แก้ฟกช้ำ แก้ร้อนในกระหายน้ำ เปลือกต้นและใบ แก้ไข้ แก้ไอ ขับลม
Salicaceae	<i>Citrus medica</i> L. var. <i>sarcodactylis</i> Swing. <i>Salix tetrasperma</i> Roxb.	ไม้กมื่อ ไคร้มน	ส้มมือ สนุ่น	เมล็ด ใช้ยารักษาอาการปัสสาวะลำบาก	ผล ละลายเสมหะ ฟอกโลหิต แก้โรคตับพิการเปิด แก้ไอ บำรุงเสียง กำจัดกลิ่นตัว ช่วยเจริญอาหาร เปลือกผล แก้ลมวิงเวียน ท้องขึ้นท้องเฟ้อ แก้ปวดท้อง จุกเสียดแน่น ขับเสมหะ ใช้ใส่ถ้ำยาคุม
Sapindaceae	<i>Sapindus rarak</i> A.DC.	ไม้กจ๊ก	มะจ๊ก	ต้น คั้นน้ำดื่มบรรเทาอาการท้องผูก ใช้ยารักษาอาการจุกเสียดแน่นหน้าอก	เปลือก บำรุงหัวใจ แก้ไอเย็น แก้ไข้
Scrophulariaceae	<i>Scoparia dulcis</i> L.	หญ้านอนควาก	กรคน้ำ	ราก ใช้ยารักษาอาการเป็นผดผื่นคันในเด็ก	ราก ขับเสมหะ เปลือกต้น แก้พิษไข้ พิษร้อน
				ทั้งต้น พุบใส่แผลเป็นหนอง	ผล แก้ไข้ แก้พิษ แก้โรคผิวหนัง รังแค แก้สิว
					ทั้งต้น แก้พิษไข้ แก้ไข้ เจริญไฟธาตุ ขับโลหิตระดู แก้ไอ ขับปัสสาวะ แก้จุกเสียด แก้ท้องเสีย

ตาราง 3 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณของหมู่บ้านนางวาง	สรรพคุณของตำราสมุนไพรไทย
Solanaceae	<i>Capsicum frutescens</i> L.	พริกหน้อย	พริกขี้หนู	ผล ใช้ยารักษาอาการเป็นลมชักหลังคลอดบุตร แก้ชัก โรคติดต่อจากการมีเพศสัมพันธ์	ใบ แก้อาการคันที่เกิดจากมดคันไฟ
	<i>Solanum aculeatissimum</i> Jacq.	มะเจือแจ้	มะเจือขึ้น	ราก ใช้ยารักษาปวดท้องเนื่องจากท้องไม่คลอดอกการใจสั้น โรคนิว	ผล ขับลม ช่วยเจริญอาหาร รักษาโรคเกาต์ รากและผล แก้เสมหะ แก้ไอ กระตุ่งพิษไข้
	<i>Solanum ertianthum</i> D.Don	ไม้ผาแป้ง	คืบยาง	ต้น ใช้ยารักษาอาการจุกเสียดแน่นหน้าอกเนื่องจากเป็นลมพิษ แก้เหน็บชา	ราก รักษาแผลเป็นหนอง ตกเป็นน้ำคาวปลา เปลือกต้น รักษาโรคผิวหนัง
	<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl.	หน้าแม่	รางจืด	ใบ ใช้ยารักษาอาการลมพิษ ผื่นในท้อง แก้ไข้ในเด็ก นอนไม่หลับเพราะพิษไข้	ใบ พอกแผลน้ำร้อนลวก แก้ปวดศีรษะ ทำให้แห้ง ราก แก้พิษทั้งปวง แก้ไข้ตัวร้อน
Umbelliferae	<i>Coriandrum sativum</i> L.	ผักชี	ผักชี	ราก ใช้ยารักษาไข้ในท้อง	ใบ แก้โรคลมพิษ ผื่นแพ้ต่าง ๆ ทั้งต้น ขับปัสสาวะ แก้เมื่ผื่นคันตามตัว
Verbenaceae	<i>Clerodendrum indicum</i> (L.) Ktze.	เสี้ยวจั่น	เพี้ยายม่อม	ราก ใช้ยาแก้ปวดหัว ขับลม	ผล ขับลมในลำไส้ บำรุงธาตุ แก้ไข้ แก้ไอ ทั้งต้น ขับเหงื่อ บำรุงธาตุ เจริญอาหาร ละลายเสมหะ
Zingiberaceae	<i>Alpinia galanga</i> Sw.	ข่า	ข่า	ราก ใช้ยาแก้ปวดหัว ขับลม	ราก แก้พิษสัตว์กัดต่อย แก้ไข้ ขับเสมหะ แก้หืด
	<i>Alpinia galanga</i> Sw.	ข่า	ข่า	เหง้า ใช้ยาแก้ไข้ มือเท้าเย็น เลือดคั่งชายโครง เป็นลมจุกเสียดหลังคลอด	ใบ แก้หืด ขับพยาธิ รักษาโรคผิวหนัง
	<i>Alpinia galanga</i> Sw.	ข่า	ข่า	ผล ใช้ยาแก้ปวดหัว เวียน ใจสั้น	เหง้า ขับลม แก้ปวดท้อง ลมพิษ บำรุงธาตุ
	<i>Costus speciosus</i> Smith	เอื้องพญา	เอื้องพญา	ต้น ใช้ยารักษาอาการปัสสาวะลำบาก แก้ชัก	ใบ และผล รักษาบิด
					ราก ขับพยาธิ แก้ท้องอืดเพื่อ แก้ไข้หวัด แก้ไอ
					เหง้า เป็นยาถ่าย ขับปัสสาวะ แก้บวมหน้า รักษาอาการตกขาวของสตรี แผลอักเสบบวม มีหนอง
					อาการติดเชื้อทางเดินปัสสาวะ ทำให้แห้ง นำพวย

ตาราง 4 รายชื่อพืชสมุนไพรของหมู่บ้านชาวไทใหญ่ภาคเหนือที่ใช้ประโยชน์ในตำราสมุนไพรไทย

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณทางยา
Acanthaceae	<i>Phlogacanthus curviflorus</i> Nees	อ่อมช้าง	อ่อมช้าง	ต้น ใช้ยารักษาอาการมือเท้าเย็น แก้ไข้ นอนไม่หลับเพราะพิษไข้ เพื่ออาหาร
Amaranthaceae	<i>Achyranthes bidentata</i> Bl.	หญ้าโคยงน้อย	พันงูน้อย	ทั้งต้น ใช้ยารักษาอาการปวดท้องเนื่องจากถูกไม้ตลอด แก้ผดผื่น จุกเสียด โรคติดต่อจากการมีเพศสัมพันธ์ โรคริดสีดวงทวารหนัก อาการท้องร่วงแบบมีไข้และอาเจียน ยาขับเลือดหลังคลอดบุตร
Anacardiaceae	unknown sp. 1	ม่วงเม้ง	-	ราก ใช้ยารักษาโรคนิ่ว
Annonaceae	<i>Gonithalamus</i> sp.	ไม้ยางดำ	-	เปลือกต้น ใช้ยารักษาอาการเลือดคั่ง
Apocynaceae	unknown sp. 2	เครือเขาคิน	-	หน่อไม้ ใช้ยารักษาแก้ท้องร่วง แบบมีไข้และอาเจียน
Araceae	<i>Colocasia esculenta</i> Schott	เผือก	เผือก	เครือ ใช้ยาแก้ท้องร่วง
	<i>Colocasia gigantea</i> Hook.f.	ตุน	ตุน	ต้น ใช้ยารักษาโรคริมและปากนกกระจอก โรคติดต่อจากการมีเพศสัมพันธ์ชนิดที่เกิดผดผื่นขึ้นทั่วร่างกาย
Araliaceae	<i>Heteropanax fragrans</i> Seem	ไม้ย้อยช้าง	พระเจ้าร้อยท่า	ต้น ใช้ยาแก้ไข้ ปวดหัว เป็นตุ่มพุพอง แก้อาการชัก ยอด ใช้ยาแก้ไข้แบบมีอาการชัก
	unknown sp. 3	ขางช้าง	-	หน่อไม้ ใช้ยารักษาอาการคออักเสบ แก้ไข้แบบเป็นสลับวัน แก้ชัก
Athyriaceae	<i>Diplazium esculentum</i> Sw.	ตูดน้ำ	ผักกูดขาว	ต้น ใช้ยารักษาอาการท้องผูก
Bambusaceae	<i>Bambusa nutans</i> Wall. ex Munro	ไม้พุ่ง	ไผ่ตง	ราก ใช้ยารักษาอาการเป็นลมผื่นผื่นคัน
	<i>Thyrsostachys siamensis</i> Gamble	ไผ่สวน	ไผ่สวน	หัว ใช้ยารักษาโรคตับ
				ตาไก่ ใช้ยารักษาอาการสลับหลังเกิดอาการชัก
				ใบ ใช้ยารักษาอาการมือเท้าเย็น จุกเสียด เป็นไข้ นอนไม่หลับ โรคตับ
				ต้น ใช้ยารักษาอาการเป็นลมจุกเสียด
				กานไผ่ ใช้ยารักษาโรคหนองใน
				ตาไก่ ใช้ยารักษาอาการสลับหลังจากชัก
				หน่อไม้ ใช้ยารักษาอาการท้องร่วงให้ในเด็ก

ตาราง 4 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณทางยา
Bambusaceae	unknown sp. 4	ไผ่เสียบ	-	ต้น ใช้ยารักษาอาการเป็นลมจุกเสียด กาบไผ่ ใช้ยารักษาโรคหนองใน
Burseraceae	<i>Garuga pinnata</i> Roxb.	ต้นคำ	ตะคร้ำ	เปลือกต้น ใช้ยาแก้ชัก แก้ไข้และเป็นลมหลังคลอด เนื้อไม้ ใช้ยาแก้ท้องร่วงและจุกเสียด ลำต้นใต้ดิน ใช้ยาแก้ไข้
Caesalpiniaceae	<i>Caesalpinia mimosoides</i> Lamk.	ผักปวย	จำเลียด	ประโยชน์อื่นๆ เปลือกต้นบุคไถ่ยาบ มีรสฝาด
Combretaceae	<i>Calycopteris floribunda</i> Lamk.	ต้นตัง	ตังตัง	ราก ใช้ยาแก้เป็นลมผิวดิ้น
Compositae	<i>Vernonia volkameriifolia</i> DC.	หนาดจืด	ยาแก้	ยอดอ่อน ตำพอกแผลน้ำกัดเท้า
	<i>Wedelia trilobata</i> (L.) Hit.	ห้อมเกี้ยวคำ	กระดุมทองเลื่อย	ต้น คั้นน้ำอาบสำหรับสตรีหลังคลอดบุตร
Cucurbitaceae	<i>Hodgsonia capitocarpa</i> Ridl.	มะกิง	มะกิง	ราก คั้นน้ำดื่มรักษาอาการผิวดิ้น
Cyperaceae	<i>Scleria terrestris</i> Fassett	หญ้าสามเหลี่ยม	หญ้าคามบางเขา	ทั้งต้น ใช้รักษาอาการมือเท้าเย็น อาการชัก เมื่ออาหาร ไม่แห้ง เมาไฟ ซึ่งถ้าได้นำไปผสมกับน้ำมันหมูทาแก้กลากเกลื้อน
	<i>Dioscorea pentaphylla</i> L.	มันอ่อน	มันต้นขาว	หัว ใช้ยารักษาโรคผิวหนัง
Elaeocarpaceae	<i>Elaeocarpus floribundus</i> Bl.	ไม้พุ่ม	นุ่นดอย	ทั้งต้น ใช้ยารักษาโรคผิวหนัง
Equisetaceae	<i>Equisetum debile</i> Roxb. ex Vauch	หญ้าถอดปล้อง	หญ้าถอดปล้อง	ใบ ใช้ยารักษาอาการท้องเสีย แก้ไข้ เนื้อไม้ ใช้ยารักษาอาการจุกเสียด แน่นหน้าอก
	<i>Antidesma</i> sp.	ไม้เฒ่า	-	ทั้งต้น ใช้ยารักษาอาการชัก แก้ไข้ตัวร้อน โรคริดสีดวงทวารหนัก
Euphorbiaceae	<i>Baliospermum siamense</i> Craib	เปล้าทองแดง	เปล้าทองแดง	ราก ใช้ยารักษาอาการคออักเสบ
				เนื้อไม้ ใช้ยารักษาอาการเป็นลมผิวดิ้น
				ยาง ทารักษาแผลปากแตก
				เนื้อไม้ ใช้ยาแก้เหน็บชา ปลายมือปลายเท้าเย็น อาการเลือดคั่งหลังคลอดบุตร

ตาราง 4 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณทางยา
Euphorbiaceae	<i>Croton robustus</i> Kurz	เปลือกเลียด	เปลือกเลียด	ต้น ใช้ยารักษาอาการท้องผูก
	<i>Croton</i> sp.	เปลือกน้อย	-	เนื้อไม้ ใช้ยารักษาโรคหลอดเลือด
	<i>Mallotus barbatus</i> Muell. Arg.	จะเต้า	ทองเต้า	ราก ต้มน้ำดื่มแก้อาการท้องร่วง
	<i>Sauropus thorelli</i> Beille	ไคร้ขม	สะเลียมหอม	ทั้งต้น ต้มเข้ายาแก้เบื่ออาหาร
				ประโยชน์อื่นๆ ยอดกินเป็นผัก มีรสขมเล็กน้อย
	<i>Breynia</i> sp.	จิมคีน้อย	-	เปลือกต้น อมบรรเทาอาการปวดฟัน
	unknown sp. 5	ปอดขาว	-	ต้น ใช้ยารักษาโรคเรื้อรังและปากนกกระจอก
Gesneriaceae	<i>Aeschynanthus marmoratus</i> F.W.Moore	โบนกแต้ม	นมเมยหิน	ใบ ใช้ยารักษาอาการปวดหัว
Gramineae	<i>Arundo donax</i> L.	อ้อ	อ้อ	ต้น อ้อลอยน้ำใช้ยารักษาอาการท้องผูก แก้ไข้ แก้ปวด
	<i>Coix lachryma-jobi</i> var. <i>puellarum</i> Bal.	เดือยหิน	มะเดือยหิน	ราก ใช้ยารักษาโรคผิวหนัง เป็นลมพิษเสียด โรคติดต่อจากการมีเพศสัมพันธ์
				ยาขับเลือดหลังจากคลอดบุตร
	<i>Saccharum arundinaceum</i> Retz.	แขม	แขม	ต้นแขมลอยน้ำ ใช้ยารักษาอาการท้องผูก แก้ไข้ แก้ปวด
	<i>Setaria palmifolia</i> Stapf	กังกาย	หญ้ากังกาย	ต้นที่ขึ้นตามทุ่งต้น ใช้ยารักษาผื่นคัน
				ต้น ใช้ยารักษาโรคติดต่อที่เกิดจากการมีเพศสัมพันธ์
	unknown sp. 6	หญ้านึ่งกระต่าย	-	ทั้งต้น ใช้ยารักษาโรคติดต่อผิวหนัง
Labiateae	unknown sp. 7	หญ้ายาง	-	ทั้งต้น ใช้ยารักษาอาการมือเท้าเย็น เลือดคั่ง
	<i>Ocimum americanum</i> Lour.	กอมก้อน้อย	แมงลัก	ต้น ใช้ยารักษาไข้ในท้อง
				ต้นที่ตายซาก ใช้ยารักษาผื่นคัน
Loganiaceae	<i>Fagraea ceciliana</i> Thunb.	ขางนางแย้ม	โกลกนาง	ราก ใช้ยารักษาโรคติดต่อจากการมีเพศสัมพันธ์
Loranthaceae	<i>Helixanthera</i> sp.	กำฝกมะม่วง	-	ต้นที่มีอายุ 3 ปี ใช้ยารักษาอาการความดันสูง
Lythraceae	<i>Lagerstroemia venusta</i> Wall.	เขี้ยวเจ้า	เสลาเปลือกบาง	เนื้อไม้ ใช้ยารักษาอาการชัก จุดเสียด แน่นหน้าอก ปวดหลังปวดเอว
	<i>Rotala rotundifolia</i> Koehne	ผักปอด	-	ทั้งต้น ใช้ยาแก้ไข้ รักษาโรคตับ

ตาราง 4 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณทางยา
Malvaceae	<i>Gossypium</i> sp.	ฝ้ายดอกน้อย	ฝ้าย	ต้น ใช้ยารักษาอาการจุดเสียด
Melastomaceae	<i>Melastoma malabathricum</i> ssp. <i>Normale</i> (D. Don) K. Mey.	ดอกอี	โคลงเคลงจีนิก	ราก ต้มน้ำผสมข้าวเจ้า ต้มแก้ท้องร่วง
Menispermaceae	unknown sp. 8	ติ่งเค็ดำ	-	เครือ ใช้ยารักษาอาการเป็นลมจุดเสียด ลมพิษ โรคผิวหนัง
Mimosaceae	<i>Acacia pennata</i> Willd. subsp. <i>insuavis</i> Nielsen	ค้ำหะ	ชะอม	ทั้งต้น ต้มให้หญิงอาบหลังคลอดบุตร ราก ต้มน้ำดื่มแก้ผดผื่น
	unknown sp. 9	หนามเบ้ง	-	ราก ใช้ยารักษาอาการไข้ในท้องอักเสบ
Musaceae	<i>Musa sapientum</i> L.	กล้วยดิบ	-	ราก ใช้ยาแก้ชัก โรคลมและปากนกกระเอก คออักเสบ ปวดหัว อาการปวดท้องเนื่องจากบุตรไม่คลอด เหง้า ใช้ยาแก้การชัก ปวดหัว เป็นสมุนไพร แก้ไข้ ภายใน (ลำต้นเทียม) ใช้ยารักษาผดผื่นคัน ผล ใช้ยารักษาอาการท้องร่วง เบื่ออาหาร หน่อ ใช้แก้ไข้แบบมีไข้สลับวัน ใบ ใช้ยารักษาอาการร้องไห้สะอึกสะอื้นในเด็ก
Myrsinaceae	<i>Ardisia crenata</i> Sims.	จำนอย	จำเครือ	ต้น ใช้ยารักษาอาการท้องร่วง
	<i>Embelia sessiliflora</i> Kurz	ผักขี้เียน	มะขุย	ราก ต้มน้ำดื่มรักษาอาการตาช้ำ (เด็กที่มีอาการตัวเหลือง ผอม พุงโต)
Myrtaceae	<i>Syzygium megacarpum</i> Craib	ไม้จุมปู	ชมพู่ป่า	ต้น ใช้ยารักษาโรคผิวหนัง
Palmae	unknown sp. 10	ปาล์ไฟ	-	ราก ใช้ยารักษาโรคผิวหนัง
Papilionaceae	<i>Cajanus goensis</i> Dalz.	และส้ม	แปเป้	เครือ ใช้ยาขับเลือดหลังคลอดบุตร ประโยชน์อื่นๆ ผักใช้ปรุงอาหารแทนมะนาวได้ (ผิวด้านนอกของฝักมีขนที่เป็น เมือกเหนียวซึ่งมีรสเปรี้ยวปน)
	<i>Crotalaria bracteata</i> Roxb.	หิงหาย	มะหิงคง	ฝัก ใช้ยารักษาอาการเป็นลมผื่นผื่นคัน

ตาราง 4 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณทางยา
Papilionaceae	<i>Erythrina fusca</i> Lour.	ต้นตอง	ทองไหลง	ราก เข้ายาแก้ไข้ ใจสั้น รักษาอาการของหญิงมีครรภ์ที่แพ้ลูก รากฝอย เข้ายาแก้ไข้ เนื้อไม้ เข้ายาแก้ไข้ ตัวร้อน
				ใบทองหลางนำ เข้ายารักษาอาการจุกเสียด แน่นหน้าอก
	<i>Tadehagi triquetrum</i> (L.) Ohashi	หญังกอตุ้ง	ข้าวมันก	ต้น เข้ายารักษาอาการปวดท้องเนื่องจากท้องร่วง
Piperaceae	<i>Piper</i> sp.	จะค้ำจันทน์หน้าผา	-	ทั้งต้น คองเหล้าดื่มบำรุงกำลัง
	<i>Piper</i> sp.	ผักปุนก	-	ทั้งต้น เข้ายาแก้ลมชักชนิดที่มีไข้ร่วมด้วย เป็นลมคิดเตือน โรคนัว
	<i>Piper</i> sp.	สะข่าน	-	ต้น เข้ายารักษาอาการลมชัก เบื่ออาหาร โรคนัว เป็นลมคิดเตือน
Polygalaceae	<i>Securidaca inappendiculata</i> Hassk.	เถืองจามวก	มะเขือแฉะหรือ	ต้น เข้ายารักษาอาการท้องผูก โรคนัว
				ประโยชน์อื่นๆ ผลทุบผสมน้ำให้เกิดฟอง ใช้ซักผ้า
Polygonaceae	<i>Polygonum</i> sp.	ผักไผ่	-	ใบ ค้ำผสมน้ำมันหมู ทาแก้เรื้อน
Proteaceae	<i>Heliciopsis terminalis</i> Sleum.	เหมือดคน	เหมือด	ต้น เข้ายารักษาอาการเป็นลมพิษ
Rhamnaceae	<i>Zizyphus jujuba</i> Mill.	ต้นเต้	พุทราจีน	ต้น เข้ายารักษาอาการจุกเสียดแน่นหน้าอกเนื่องจากลมพิษ
Rubiaceae	<i>Hedyotis capitellata</i> Wall.	หญังก้าง	ดุกไถ่ข่าน	เครือ เข้ายาแก้ไข้ ท้องผูก
	<i>Morinda angustifolia</i> Roxb.	แสมน้อย	ขอติน	ราก คั้นน้ำดื่มรักษาโรคเบาหวาน
				ประโยชน์อื่นๆ รากใช้ย้อมกระดืบขาว (ให้สีเหลือง)
Rubiaceae	<i>Paederia pilifera</i> Hook.f.	หญังก้าง	หญังก้าง	ปม เข้ายารักษาอาการชักหลังคลอดบุตร แก้ไข้
				เครือ เข้ายารักษาอาการร้องไห้งอแงในเด็ก จุกเสียด แก้ไข้ โรคนัว
				โรครื่นและปากนกกระเจก
Rubiaceae	<i>Canthium parvifolium</i> Roxb.	มะเขือก้าง	หนามมะเขือ	ราก เข้ายารักษาโรคนัว
	unknown sp. 11	ไม้คองเงาะ	-	ราก เข้ายาบรรเทาอาการปวดท้องเนื่องจากท้องร่วง เปลือกต้น คั้นน้ำให้ล้างแผลรักษาแผลเรื้อรัง

ตาราง 4 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณทางยา
Rutaceae	<i>Glycosmis</i> sp.	ส้มจีน	-	ต้น ใช้ยารักษาอาการผื่นคัน
	<i>Zanthoxylum myriacanthum</i> Wall. ex Hook.f.	มะแขว่น	มะแขว่น	ผล ใช้ยารักษาอาการใจสั่นวิงเวียน อาการชัก
	unknown sp. 12	เพี้ยพาน	-	ต้น คั้นมาบรักษาผื่นคัน
	<i>Saurauia roxburghii</i> Wall.	ไม้ปานอก	ส้านเห็บ	เนื้อไม้ ใช้ยาแก้ไข้
Saurauiaceae				
Schizaeaceae	<i>Lygodium flexuosum</i> Sw.	กูดงอดแดง	หญ้ายายบา	หัว ใช้ยารักษาผื่นคัน
Smilacaceae	<i>Smilax</i> sp.	ยางแดง	-	ต้น ใช้ยารักษาโรคผิวหนัง
	<i>Smilax</i> sp.	หัวข้าวเย็น	-	หัว ใช้ยารักษาโรคเบาหวาน อาการจุกเสียด แน่นหน้าอก
	<i>Solanum spirale</i> Roxb.	ผักคัต	ค้อยตัง	ใบ ตำผสมเหล้าทาแก้ผื่นคัน แก้ท้องผูก เนื้อไม้ ใช้ยารักษาอาการเป็นลมจุกเสียด โรคตับ อาการผื่นคัน เมื่อบำบัด โรคเรื้อรังและปากนกกระจอก ราก ใช้ยาแก้อาการระคายเคือง ต้น ใช้ยาแก้ท้องผูก
Sterculiaceae	<i>Solanum torvum</i> Sw.	แคฝรั่งขาว	มะเขือพวง	ราก ใช้ยารักษาอาการปวดท้องเนื่องจากบุตรไม่คลอด รักษาอาการง่วงซึมใน เด็ก โรคหืด อาการชัก ผดผื่นคัน โรคเรื้อรังและปากนกกระจอก
	<i>Byttneria pilosa</i> Roxb.	หุ่งแก้ว	ป่านเจกาขาว	ราก ใช้ยารักษาอาการปวดท้องเนื่องจากบุตรไม่คลอด โรคติดต่อที่เกิดจากการ มีเพศสัมพันธ์
	<i>Pterospermum semisagittatum</i> Buch.-Ham. Ex Roxb.	ขามคั่วะ	ขามคั่วะ	เนื้อไม้ใช้ยารักษาอาการปวดหลังปวดเอว ประโยชน์อื่นๆ เปลือกต้นเคี้ยวแทนหมาก
	<i>Sterculia lanceolata</i> Cav.	ลิ้นไม้	ปอดผ้าสาม	ต้น ใช้ยารักษาอาการลิ้นขาว ปากเป็นฝ้า
Tetramelaceae	<i>Tetrameles nudiflora</i> R.Br.	ไม้จุ่น	กะพง	เนื้อไม้ ใช้ยารักษาอาการชัก ปวดหลังปวดเอว
Thunbergiaceae	<i>Thunbergia colpifera</i> B.Hansen.	โป่งสุระบิดคำ	รางจืดฤๅ	ต้น ใช้ยาแก้ไข้ ลิ้นขาวในเด็ก ยาแก้ไข้ เมื่ออาหาร เป็นลมพิษ
Tiliaceae	<i>Microcos paniculata</i> L.	กอม	มะกอม	เนื้อไม้ ใช้ยาแก้ไข้เป็นลมชัก

ตาราง 4 (ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	สรรพคุณทางยา
Ulmaceae	<i>Celtis tetrandra</i> Roxb.	ไม้หัด	จิ๋นออนคาย	ยอด ใช้ยาแก้ไข้
	<i>Holoptelea integrifolia</i> (Roxb.) Planch.	จะจาว	กระเซา	ต้น ใช้ยาแก้หิดเคื้อน
	<i>Boehmeria macrophylla</i> D. Don	ขางสร้อย	จ๊าป่าน	ต้น ใช้ยารักษาอาการท้องผูก
	<i>Clerodendrum kaempferi</i> Sieb.	ป่าทะเลลายเลือด	บึงตาไก่	ต้น ใช้ยาขับเลือดหลังคลอดบุตร
Verbenaceae	<i>Clerodendrum viscosum</i> Vent.	บึงสมุนไพร	นางแย้มป่า	ราก ใช้ยาบรรเทาอาการปวดท้องเนื่องจากลูกไม่คลอด ต้น ใช้ยารักษาอาการเลือดคั่งหลังคลอดบุตร อาการจุกเสียดหลังคลอดบุตร ใบ ใช้ยารักษาอาการจุกเสียด แน่นหน้าอก ประโยชน์อื่นๆ ใบตำผสมยาสูบพอกแผลเป็นหนองในวัวควาย
	<i>Gmelina arborea</i> Roxb.	ชื้อ	ชื้อ	เนื้อไม้ ใช้ยารักษาอาการเป็นลมจุกเสียด แน่นหน้าอก
	<i>Alpinia</i> sp.	ชื้อ	-	หน่อ ใช้ยารักษาอาการท้องผูก
	<i>Amomum</i> sp.	ผัก	-	ต้น ใช้ยารักษาอาการเป็นลมจุกเสียด หัว ใช้ยาแก้ไข้โรคท้องผูก เป็นลมผัดเคื้อน ท้องอืดท้องเฟ้อ
Zingiberaceae				ต้น ใช้ยาแก้จุกเสียด แน่นหน้าอก
	<i>Hedychium stenopetalum</i> Lodd.	ต้นเหินขาว	คาเหินหลวง	ประโยชน์อื่นๆ ดอกกินกับน้ำพริก ผล (ส่วน asi) กินสด ราก ใช้ยารักษาอาการปวดท้องเนื่องจากบุตรไม่คลอด หัว ใช้ยารักษาอาการลำไส้อักเสบ

จากข้อมูลดังแสดงในตาราง 3 นั้น พบว่ามีการใช้ประโยชน์ของพืชสมุนไพรที่แตกต่างกันระหว่างหมู่บ้านนาขวางและตำราสมุนไพรไทย ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากสังคมพืชที่แตกต่างกันกล่าวคือ ข้อมูลการใช้ประโยชน์ในตำราสมุนไพรไทยส่วนใหญ่เป็นพืชสมุนไพรที่พบในภาคกลาง ซึ่งมีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกับภาคเหนือ ดังนั้นพืชบางชนิดอาจไม่มีการกระจายในเขตภาคกลาง ทำให้ไม่ปรากฏข้อมูลว่ามีการนำมาใช้ประโยชน์ เช่น รางจืดฤๅษี (*Thunbergia colpifera* B.Hansen) ปอผ้าสาม (*Sterculia lanceolata* Cav.) และชมพูป่า (*Syzygium megacarpum* Craib) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ผลการเปรียบเทียบแสดงให้เห็นว่าพืชหลายชนิดมีแนวโน้มในการที่จะนำมาพัฒนาเพื่อผลิตเป็นยาแผนปัจจุบันได้ เนื่องจากเป็นพืชสมุนไพรที่มีสรรพคุณคล้ายคลึงกับตำราสมุนไพรไทย และมีประวัติการใช้มายาวนานในกลุ่มชนต่างๆ หลายพื้นที่ ซึ่งบางชนิดก็เป็นที่ยู้งักกันอย่างแพร่หลายว่าสามารถใช้บรรเทาอาการนั้นๆ ได้จริง เช่น ชุมเห็ดเทศ (*Cassia alata* L.) ใช้ส่วนของใบรักษากลากเกลื้อน และจากข้อมูลในตำราสมุนไพรไทยเกี่ยวกับฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาพบว่า ส่วนของใบมีสารที่มีฤทธิ์ต้านเชื้อราและแบคทีเรีย ในการพัฒนาเพื่อเป็นยาอาจนำสารสกัดจากใบมาผลิตในรูปของครีม จึงข้าชาติ (*Tinospora baenzigeri* Forman) เถาใช้บรรเทาอาการเป็นไข้ และมีข้อมูลที่ยืนยันว่าเถาจึงข้าชาติมีฤทธิ์ในการแก้ปวด ลดไข้ได้ ในการนำมาผลิตเป็นยาอาจทำในรูปของยาเม็ดหรือแคปซูล ชะเอมไทย (*Albizia myriophylla* Benth.) ส่วนของลำต้นบรรเทาอาการไอ และช่วยลดเสมหะ ซึ่งส่วนของลำต้นของชะเอมไทยจะมีรสหวานเย็น ชุ่มคอ จึงสามารถบรรเทาอาการไอได้เป็นอย่างดี บานไม่รู้โรย (*Gomphrena globosa* L.) ทั้งต้นต้มน้ำดื่มขับปัสสาวะหรือบรรเทาอาการเป็นนิ่ว การพัฒนาเพื่อเป็นยาอาจทำได้ในรูปของยาเม็ด แคปซูล หรือเครื่องดื่มนสมุนไพร บัวบก (*Centella asiatica* Urban) ทั้งต้นเป็นยาแก้ไข้ จากการศึกษาฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาพบว่ามีฤทธิ์ในการแก้ปวดและลดไข้ นอกจากนี้ยังช่วยกระตุ้นภูมิคุ้มกันของร่างกายอีกด้วย ในการพัฒนาเพื่อเป็นยาอาจทำในรูปของยาเม็ด แคปซูล หรือเครื่องดื่มนสมุนไพรบำรุงร่างกาย

นอกจากนี้ยังมีพืชสมุนไพรที่น่าสนใจอีกหลายชนิดที่ควรศึกษาในด้านฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาเพิ่มเติมอย่างละเอียดแม้ว่าจะไม่พบว่ามีการใช้ในตำราสมุนไพรไทยมาก่อนหรือมีการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างออกไป แต่ในชุมชนบ้านนาขวางก็ให้ความศรัทธาในประสิทธิภาพการรักษาอยู่ไม่น้อย เช่น กรดน้ำ (*Scoparia dulcis* L.) ทั้งต้นทุบใส่แอลกอฮอล์ ในตำรายาเวียดนามพบว่า ต้นและรากทั้งสดและแห้งสามารถบรรเทาอาการแพ้ที่ผิวหนัง แผลพุพองและแผลมีหนองต่างๆ ได้ (พรรณีภา, 2543) เนียมหูเสือ (*Coleus amboinicus* Lour.) ทั้งต้นทุบพอกศีรษะเพื่อบรรเทาหวัด จากการศึกษาพบว่าทั้งต้นมีน้ำมันหอมระเหย ซึ่งเป็นสารประกอบพวก carvacrol ในตำรายาเวียดนามใช้ใบสกรักษาโรคหวัด ไข้หวัดใหญ่ อาการเจ็บคอและคออักเสบ (พรรณีภา, 2543) ขอดิน

นามใช้ใบสดรักษาโรคหัด ไข้หวัดใหญ่ อาการเจ็บคอและคออักเสบ (พรรณิภา,2543) ยอดิน (*Morinda angustifolia* Roxb.) รากต้มน้ำดื่มเพื่อรักษาโรคเบาหวาน แม้ว่ายังไม่มีการวิจัยที่สามารถรองรับคุณภาพของสมุนไพรชนิดนี้ได้ แต่ปัจจุบันชาวบ้านในตำบลบ่อเกลือได้นำส่วนของลำต้นมาตัดเป็นท่อน อบแห้งและบรรจุลงขายเป็นอีกหนึ่งผลิตภัณฑ์ของชุมชน ซึ่งมีผู้ให้ความสนใจอยู่ไม่น้อย เนื่องจากปัจจุบันนี้ผู้ป่วยโรคเบาหวานมีอยู่เป็นจำนวนมาก และประสบกับปัญหาในการควบคุมระดับน้ำตาลในเลือดเป็นอย่างมาก อีกทั้งการรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันเสียค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงและมีวิธีการที่ยุ่งยาก ต้องตรวจเช็คร่างกายเป็นประจำทุกเดือน ดังนั้นการรักษาด้วยสมุนไพรซึ่งสามารถทำได้ด้วยตัวเอง วิธีการไม่ยุ่งยากและเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่า จึงได้รับการตอบรับอย่างดี ซึ่งทำให้เป็นที่หวังเกรงว่าหากยังมีอัตราบริโภคเช่นนี้ต่อไปเรื่อยๆ และทางชาวบ้านยังไม่มีมาตรการในการจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม ยอดินอาจเป็นพืชสมุนไพรชนิดต่อไปที่จะสูญพันธุ์ไปจากท้องถิ่น

5.2 การอนุรักษ์และจัดสรรทรัพยากรพืชสมุนไพรในชุมชนบ้านนาขวาง อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

ในการเก็บพืชสมุนไพรเพื่อนำมาใช้ นั้น ส่วนใหญ่จะเก็บเฉพาะส่วนของพืชที่จะใช้ ในกรณีที่เก็บส่วนของใบ ดอก ผลและเมล็ด ไม่ค่อยมีผลกระทบมากนัก เนื่องจากต้นไม้ยังสามารถเจริญเติบโตต่อไปได้ แต่ในกรณีที่ต้องเก็บส่วนของราก ลำต้น หัวหรือลำต้นใต้ดิน ก่อนข้างจะมีผลกระทบเป็นอย่างมาก เนื่องจากส่วนต่างๆ เหล่านี้เป็นอวัยวะสำคัญต่อการเจริญเติบโตของต้นไม้ จากการศึกษาพบว่าในการนำสมุนไพรมาใช้ส่วนมากจะไม่มีมีการปลูกทดแทน นอกจากพืชสมุนไพรที่ใช้เป็นประจำ หมอยาจะนำมาปลูกไว้บริเวณบ้าน เพื่อที่จะสามารถเก็บได้สะดวก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพืชล้มลุก เนื่องจากปลูกได้ง่ายและไม่เปลืองพื้นที่ ส่วนพืชสมุนไพรที่เป็นไม้ยืนต้นหมอยาจะเข้าไปหาจากป่า และนำมาปักคูนไว้ที่บ้านในรูปของสมุนไพรตากแห้ง ในการเข้าไปเก็บแต่ละครั้งแม้จะไม่มีการปลูกต้นใหม่ทดแทน แต่เนื่องจากเป็นผู้ที่ตระหนักถึงความสำคัญของพืชสมุนไพร และเห็นความสำคัญของป่า หมอยาได้ทำการกันพื้นที่นาของตนบางส่วนให้ยังคงสภาพของป่าอยู่และได้มีการนำพืชสมุนไพรทั้งที่เป็นพืชล้มลุก ไม้พุ่มและไม้ยืนต้นเข้าไปปลูกเพิ่มเติม

อย่างไรก็ตาม ในการสำรวจครั้งนี้พบว่ายังมีพืชสมุนไพรอีก 44 ชนิด ที่มีรายชื่อการใช้ประโยชน์ในตำราแต่ไม่พบในการสำรวจ เนื่องจากเกิดการสูญหายของพันธุ์พืชไปจากพื้นที่ ซึ่งสาเหตุอาจเนื่องมาจากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นชาวบ้านจึงทำการถางป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่ทำกิน จึงทำให้เกิดการสูญหายของพืชสมุนไพรบางชนิดไปจากท้องถิ่น การอนุรักษ์พื้นที่เพียง

ส่วนหนึ่งที่หมอยาได้กระทำจึงถือว่ายังไม่เพียงพอ ดังนั้นจึงควรจะมีการส่งเสริมให้คนทั้งชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรที่พวกเขาถืออยู่และช่วยกันอนุรักษ์ ซึ่งจะก่อให้เกิดความรักหวงแหน และมีการจัดสรรทรัพยากรอย่างคุ้มค่าต่อไป

นอกจากนี้ยังต้องร่วมกันศึกษาและพัฒนาคุณภาพของสมุนไพรไทยอย่างเร่งด่วน และมีการกำหนดขอบเขตและเป้าหมายที่ชัดเจนกว่าก่อน เนื่องจากปัจจุบันแหล่งของพืชสมุนไพรถูกรบกวนอยู่ตลอดเวลา หากการทำงานเป็นไปอย่างเร่งรีบและสับสน พืชสมุนไพรที่มีคุณค่าอาจสูญหายจากพื้นที่ไปก่อนก็เป็นได้ นอกจากนี้การส่งเสริมให้ชุมชนในแต่ละท้องถิ่นตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรที่มีอยู่ก็เป็นสิ่งสำคัญที่ควรกระทำควบคู่ไปกับการศึกษาและวิจัย เนื่องจากเป็นอีกหนทางหนึ่งที่จะสามารถอนุรักษ์ทรัพยากรให้คงอยู่และก่อให้เกิดคุณประโยชน์ต่อไปอย่างยั่งยืน